

Bidrag til Outrup Sogns Skolehistorie.

Af Kantor *Jens Heltoft*, Viborg.

I.

Den 23. Januar 1739 udkom den første danske Almueskolelov. Man maatte herefter ikke nøjes med den i Danske Lov paabudte ugentlige Undervisning i Religion. Ogsaa Læsning skulde være tvungent Skolefag, og enhver kunde forlange at faa sine Børn undervist i Skrivning og Regning. Man forlangte en regelmæssig Undervisning i de elementære Fag, og den skulde foregaa i ordentlige Skolehuse.

1735 var der i Anledning af den forestaaende Skolelovgivning blevet indhentet Oplysninger om Skolevæsenets Tilstand rundt i Landet. Biskop Anchersen i Ribe havde maattet oplyse, at der i Vester (Horne) Herred og mange andre Steder i Vestjylland slet ingen Skoler var; men Degnene og „andre unge Folk“ havde om Vinteren givet Undervisning „udi Bøndernes Huse“. Provst Svitzer i Varde gjorde i Indberetning af $12/4$ 1735 gældende, at den nye Skolelov ikke kunde gennemføres i Vestjylland som andre Steder i Landet, fordi Børnene paa Grund af Sognenes store Udstrækning vilde faa for lang Skolevej, og fordi de Foraar, Sommer og Efteraar ikke kunde undværes til Arbejdet hjemme i Marken. I mange Sogne var Forældrene i lang Tid paa Havet, og Børnene maatte da passe Huset. En regelmæssig Skolegang i disse Sogne vilde derfor blive til mere Besværing end Nytte.

Man kunde efter dette Billede af Skolevæsenets Tilstand i Vestjylland vente, at Befolkningen dér var uvidende og uinteresseret; men Biskop Anchersen hævder i en Skrivelse til Kancellist (Biskoppens Kopibog 1735), at — trods Mangelen paa Skoler og regelmæssig Undervisning — var netop de vestjyske Menigheder særlig vel oplyste, saa det altid havde været ham en Glæde at visitere dem.

Vi møder her for første Gang Kravene om en særlig Skoleordning for Vestjylland og — ligesom nu — henviser man til, at Vestjyderne med Hensyn til Oplysning fuldt ud staar Maal med Landets øvrige Befolkning.

Naar man gennemgaar Fundatsérne for de vestjyske Skoler, vil man se, at Kancelliet har maattet ned sætte Fordringerne. Undervisningstiden bliver næsten alle Steder i Vestjylland de fire Maaneder November, December, Januar og Februar, da „Forældre og Husbonder den øvrige Del af Aaret ikke kan undvære Børnene til „Kreatureernes Vogtelse samt Plovs og Vogns Kørelse“, som det hedder i Outrup Skoles Fundats (⁸/₁₀ 1741). I den Tid der ikke blev holdt Skole, skulde Degnen visitere Byerne i Sognet og paase, at Børnene ikke glemte, hvad de havde lært om Vinteren.

Skoleloven paabød, at der skulde bygges Skolestuer til de forhaandenværende Degneboliger. Men flere Steder fattedes ogsaa disse. Dette var Tilfældet i Outrup, hvor en af Gaardfæsterne hidtil havde forrettet Degnetjenesten, og hvor man derfor ikke havde haft Brug for Embedsbolig. Omkring Aar 1600 hed Degnen i Lunde—Outrup Jens Kristensen, var Snedker og boede i Hallum i Kvong Sogn. Da der var

over 1 Mil fra Hallum til Outrup, kan man godt forstaa, at han undslog sig for at ringe med Kirkeklokken i Outrup, og da de følgende Degne var Bønder og heller ikke boede ved Kirken, gik der efterhaanden Brud paa de almindelige Degneregler. En af disse var, at der ved Jordefærd kun skulde være Sang og Klokkeringning af Degnen, dersom Præsten var bestilt til at holde Ligprædiken. I Outrup gik det ikke saa nøje til. Folk ringede selv med Kirkeklokken, naar de vilde spare Betalingen herfor, og Degnen maatte synge, selv om der ikke var bestilt Ligprædiken. 1737 kom en ung og ivrig Præst, Morten Thomsen, til Lunde—Outrup. Han vilde ikke finde sig i den gamle Slendrian, men stødte derved straks sammen med Befolkningen.

Mens Præsten en Dag holdt Altergang i Outrup Kirke, begyndte Kirkeklokken pludselig at ringe. Degnen forklarede, at Thomas Jensens Moder skulde begravnes efter Nadvertjenesten, og at Følget med Liget maatte være udenfor, siden de lod Klokkerne lyde. — Hr. Morten lod gaa Bud ud, at der ikke maatte ringes, da der ikke var bestilt Ligprædiken, og navnlig da ikke, mens Nadveren uddeltes. Ringningen hørte op; men da Altergangen var forbi, begyndte den igen. Præsten gik da hen til Kirkeporten og sagde til Følget, som stod dér med Liget: „Hvem befaler, at Klokken skal ringe“? — „Det gjør a“! sagde Thomas Jensen. „Saa skal jeg og mage det saadan, at du kommer til at betale Kongens Løn for det“, svarede Præsten; „men hvorfor gaar I ikke ind med Liget, at jeg kan kaste Jord paa“? — „A befaler oc, at Degnen skal sjunge“! sagde Thomas Jensen. — „Hvad! Befaler I, at han skal sjunge, da befaler jeg, at han ikke skal

sjunge i denne Ligfærd, hvor der ikkun er bestilt at kaste Jord paa Liget"! svarede Præsten. — Hr. Morten fik det sidste Ord i denne Omgang; men han blev aldrig gode Venner med „de Outrupsognere“. I en Strid mellem ham og Degnen Breum stod de paa Degnens Parti.

Breum var Lunde—Outrups første studerede Degn. I det følgende skal fortælles lidt om denne Mand og hans mange Genvordigheder.

II.

Jan Lorenz Breum blev født 1698 i Viborg, hvor hans Fader var Vinhandler. 1717 blev han Student fra Byens lærde Skole, hvorefter han lod sig immatriculere ved Universitetet; men Studiet her fik han ikke fuldført. I 5 Aar var han Klokker og Skoleholder i Lemvig, derefter i 8 Aar, til 1740, Klokker og Kordegn i Holstebro. Hans Hustru hed Anna Cathrine Garboe og var en Præstedatter fra Vejrum ved Holstebro. Hun var først gift med Hører Sahl i Lemvig og havde i dette Ægteskab en Søn, Henrik Garboe, og en Datter, Henricha Cathrine. I Ægteskabet med Breum havde hun Sønnen Anker, der blev Degn i Jandrup—Billum.

I Henhold til Skoleloven overgik Holstebro lærde Skole 1739 til at blive Borgerskole. Flere af Latinskolens Indtægter overførtes dermed til Borgerskolen og Degneembedet, og det er vel Grunden til, at tidligere Hører ved Latinskolen, Jens Sahl, udnævntes til Kordegn i Holstebro og til Andenlærer ved Borgerskolen. Man kan ikke fortænke Breum i, at han følte sig meget brøstholden ved denne Udnævnelse, hvis Følge var, at han maatte give Afkald paa sin Kordegneværdighed og de dermed forbundne Indtæg-

ter. Han formodede, at der var frembaaret ondt om ham hos Autoriteterne, og indsendte en Klage til Biskoppen med en hel Del Erklæringer om sine Forhold i Holstebro. Rektor Hans Spleth og flere Borgere i Byen erklærede, at det var dem ubekendt, at Breum nogensinde havde forsømt sit Embede eller levet uskikkeligt. Derimod vidste de, at Sahl havde været en daarlig Lærer, som mange Folk ikke vilde sende deres Børn til. Sognepræsten Bircherod Meldahl skrev, at han intet havde at sige om Breum, der kunde hindre ham i at blive paa Stedet eller søge Embede andet Steds; han havde flere Gange „til Behag“ prædiket til Froprædiken om Fredagen samt til Aftensang.

Biskoppen beroligede Breum med, at der nok skulde blive Levebrød til ham andet Steds, og formanede ham til at tage Sagen med Ro. Kort efter fulgte Ud-nævnelserne til Degn i Lunde—Outrup samt til Skoleholder i Outrup.

Breums Formænd i Embedet havde som tidligere nævnt været Bønder og haft Gaardsparter i Fæste. Den sidste af dem¹ boede vistnok i Lunde Sogn, hvor han var Fæster under Viumgaard. Da han i Aaret 1740 døde, vilde man i Anledning af den ny Skolelov nu ansætte en studeret Mand, der baade kunde være Degn og Skoleholder, og det blev altsaa Breum. Nu maatte der bygges Degnebolig. Lunde var Hovedsognet, men ved Kirken dér var der ikke Plads til at

¹ Hans Navn var vistnok Walter. En Mand af dette Navn tiltraadte i al Fald Embedet 1729, og Lærer Andresen mener i den gamle Degnestol i Outrup Kirke at have set Inskriptionen „Walter 1733“. — Rasmus Hansen Kiersing blev ogsaa kaldet til Degn i Lunde—Outrup 1739, men han tiltraadte ikke Embedet.

bygge. Derimod laa der ved Outrup Kirke et lille Stykke Kirkejord, hvorpaa der havde staaet et Hus, som for nogle Aar siden var brændt. Kirkejordens Patron, Præsten Morten Thomsen i Lunde, gav Anvisning paa, at her kunde Degne- og Skolehuset opføres.

Paa Biskoppens Bekostning opførtes nu et fem Fags Hus til Degnebolig. Sammen med denne byggedes paa Lodsejernes og Sognets Bekostning et 4 Fags Skolehus. 1741 stod Huset færdigt, og Breum kunde flytte ind. Han opførte nu selv et 5 Fags Udhus, 2 Fag til Køer og Faar, 3 til Korn og Tærskelo, og han tog Vidne paa, at Huset var hans, saa at han havde Ret til at sælge det, eventuelt lade det nedbryde.

Morten Thomsen fortæller 1743 Biskoppen følgende om det nye Degne- og Skolehus: I dets Søndreside og Vesterende er der brugt Egetømmer, i dets Nørreside og Østerende derimod kun Fyr. Der er Straatag paa Siderne og Lyng paa Enderne. Husets søndre Sidemur har Degnen selv muret af Teglsten, ellers er der kalkede Lervægge. Degnehusets Skorsten er opført af Sten, brændt i Bagerovn, Skolehusets derimod af ubrændte Sten. I Skolehuset findes tre nagelfaste Borde og tre Bænke samt en stensat Kakkelovn.

I Henhold til Skolefundatsen skulde Breum undervise hele Sognets Ungdom. Dog var det ham tilladt at leje en Omgangsskoleholder til at undervise Børnene i Vittarp, Søvighus, Heltoft, Bahl og Vester Debel, da Børnene fra disse Steder havde for lang Skolevej til Outrup.

Fundatsen giver følgende Oplysninger om Breums Skoleløn: For at undervise i Læsning skulde han i Henhold til Loven have 6 Rdl. Ved Indskrivningen

betaltes for hvert Barn 4 Sk., de fattige dog undtagen. For Undervisning i Regning og Skrivning betalte hvert Barn ugentlig 2 Skilling. Alle Konfirmander skulde i 4 Maaeder, fra November til Marts, søge Degnens Skole og herfor hver betale 2 Mk. 3 Sk. Alle i Skoledistriktet, som havde Hest og Vogn, var pligtige til aarlig at levere Degnen et godt Læs Tørv, og der skulde paa Sognets Hartkorn lignedes 1 Rdl. til en Kos Græsning, ligesom der ogsaa skulde leveres Vinterfoder til Koen.

Hvad der i Henhold til Loven indkom i Skolekassen ved Mulkter, Indsamlinger i Bækken og paa Tavle og gennem Skatten paa Husmænd, Haandværkere, Indsiddere, ugifte Karle og Piger, maatte Degnen bruge af til Omgangsskoleholderens Løn samt til Indkøb af Bøger til fattige Børn.

Degneindkomsten var 1649 9 Td. Byg, men heraf maatte afgives $5\frac{1}{2}$ Td. til Varde Skole. Af det følgende vil det ses, at Degneindkomsten i Breums Tid var større, og Afgiften mindre. Da Varde Skole 1739 var overgaaet til Borgerskole, gik Afgiften nu til Kolding.

Jan Lorenz Breum havde ikke været ret længe i Outrup, inden Biskop Brorson igen fik Brev fra ham. Breum var en meget skrivende Herre og kom snart til at indtage en Førerstilling blandt Degnene i Vester Herred. Gang paa Gang bombarderede han Autoriteterne med Klager over sin usle økonomiske Stilling samt Forslag til en rationel Ordning af Lønspørgsmaalet for Degnene i Vester Herred.

Til Biskoppen skulde han svare 24 Skilling i Landgilde af den Kirkejord, som hørte til Degnehuset. Breum søgte om Fritagelse herfor og gjorde opmærk-

som paa, at Halvdelen af Kirkejorden var medgaaet til Kaalgaard, som ifølge Loven skulde høre til en Degnebolig.

Med Rette klagede han desuden over, at Pensionskornet, 4 Td. Byg, som han skulde yde til Kolding Skole, i Forhold til hans Indtægter var for stor en Afgift. I Henhold til Loven maatte Pensionskornet ikke overstige en Femtedel af Degnekornet, som i Lunde—Outrup udgjorde 13 Td. 7 Skp., idet hver af Gaardbeboerne skulde svare 1 Skp. Da der leveredes daarlig Vare, maatte Degnen lade det omkaste, hvorved det tabte 1 Skp. pr. Tønde.

Breum nøjedes ikke med at klage, han ydede overhovedet aldrig Afgiften, idet han stadig hævdede, at den var ulovlig. Aar for Aar kom Breum til at staa i Restance med Afgiften. Han truedes med militær Eksekution, lige meget hjalp det. Han sendte som Svar en lang Skrivelse med Bøn om, at Afgiften maatte blive nedsat til, hvad den var i Overensstemmelse med Loven, eller at Degnekornet maatte blive forhøjet, saa 4 Td. kunde blive en Femtedel deraf.

I Skr. af $16\frac{1}{2}$ 1748 til Kongen søger Breum om, at hans og andre vestjydske Degnes Lønningsforhold maa blive ordnede saadan, at der af hver Td. Hartkorn hver 1. November ydes $\frac{1}{4}$ Skp. Rug og $\frac{1}{4}$ Skp. Byg godt og rent Korn. Desuden af Sædegaardenes og Præstegaardens Afbyggersteder 4 Skp. hver Mikkelsdag, af Hussteder uden Jord 2 Skp. til samme Tid. Derved vilde Uligheden ophæves, og de mange onde Ord, som nu falder, naar han indsamler Degnekornet, vilde ikke fremkomme. Breum beklager sig over, at han ikke faar „Nannister og Smaaredsel“ som de fleste andre Degne. Ganske vist faar han Æg til Paaske,

men han ønsker ogsaa en regelmæssig Levering af Faarelaar og Julekage, alt efter Folks Evne. Naar Højtidsofferet nu er 1 Sk. af hver, fattig og rig, bør ogsaa her ske en Forandring, saa det paalignes efter Hartkorn. For hver, som gaar til Herrens Bord, faar han nu 1 Sk. Breum foreslaar, at den større Hartkornsbesidder, 3—6 Td. Htk., svarer 2 Sk. for sig, 2 for sin Hustru og 2 for hver af Børn og Tyende. Besiddere af over 6 Td. Hartkorn bør svare 4 Sk.

— Ret meget Hensyn er der vist ikke blevet taget til Breums mange Skrivelser. Snart opstod der en Situation, der gav hans Skriverier en anden Retning. Han sigtedes nemlig for i en Retssag at have aflagt falsk Ed. Forhistorien hertil skal fremstilles i næste Afsnit.

III.

Det var i Skumringen den 25. September 1749. Fra Skodborghus ved Kongeaaen raslede en Vogn sydpaa efter Skodborg og Jels. I Oxenvad gjorde den Holdt ved Præstegaarden, og to Personer, en Mand og en Kvinde, steg af Vognen. Manden var høj, bar hvid Paryk og var iført en brun Kappe.

Præsten, Hr. T. T. Lorentzen, kendte dem ikke, men de præsenterede sig som Købmand Lorents Schmidt og Hustru Lucia fra Gøteborg, og da de syntes at være dannede Folk, forlangte han ikke nærmere Bevis herfor.

Den 18. Oktober fødte Kvinden en lille Dreng, som efter hendes Anmodning blev døbt i Præstegaarden; Barnet syntes nemlig svageligt, og Schmidt foreviste en Vielsesattest, hvoraf det fremgik, at Forældrene var viede i den tyske Kirke i Gothaburg. Den 3. November blev Moderen og Barnet afhentet, og Præsten saa' dem aldrig siden.

Hr. Lorentzen havde ladet sig tage ved Næsen. De to Personer var ikke dem, de havde udgivet sig for, men var Conrektor Poul Lakjær fra Bergen og Frk. Maren Mathiesen, Datter af Borgmesteren i Bergen. Faderen til den lille Dreng, der var kommet til at hedde Petrus Marinus Schmidt, var Viceborgmesteren i Bergen, Peter Severin Garboe, hvis Hustru hed Gedske Johanne Kaae.

Under Foregivende af, at Jomfru Mathiesen led af Vattersot og derfor skulde ned til den kendte Dr. Anchersen i Ribe for at søge Lægedom, fulgte Garboes Venner, Lakjær og Hustru, hende til Jylland. Paa Rejsen besøgte de Præsterne Storm i Højen og Haagen i Grindsted. Mens Lakjær førte Jomfru Mathiesen til Oxenvad, blev hans Hustru i Grindsted.

Fra Oxenvad blev Petrus Marinus ført til Outrup Degnebolig. Madam Breum var nemlig en Søster til Garboe.

Lakjær, hans Hustru og Jomfru Mathiesen vendte med Tilfredshed tilbage til Bergen. Barnet var født, uden at Forældrenes Navne var blevet sat i Forbindelse med det. Garboe kunde som uplettet Mand leve videre i Ægteskabet med Gedske, og den dydige og agtbare Jomfru Maren kunde vende rask tilbage fra sin udenlandske Rejse.

Men Rejsen i Jylland havde dog vakt adskillige Menneskers Nyfigenhed. I Grindsted var Selskabet blevet kendt af Studiosus Johan Heering fra Assens. Han var i Besøg hos Pastor Haagen, der havde været Hører ved Assens Skole, før han kom til Grindsted. Mens Lakjær en Dag var i Outrup for at gøre Aftale med Breums om Petrus Marinus, var Breums Stifsøn, Henrik Garboe fra Bergen, netop hjemme, og han

kendte ogsaa Lakjær. Baade Garboe og Heering rejste ved Sommerens Slutning til Bergen, og her kunde de ikke tie med deres Viden om Lakjærs og Jomfru Mathiesens Rejse. Historien blev ogsaa berettet for Fru Gedske, og hvad der i den Anledning er foregaaet mellem Ægtefællerne, vides ikke; men de levede dog i Ægteskab med hinanden endnu et Par Aar, tilsyneladende i god Forstaaelse.

I Aaret 1752 anklagede Garboe imidlertid sin Hustru for Utroskab.¹ Han havde vistnok Uret, og Hensigten var utvivlsomt, at han vilde skilles fra hende for derefter at kunne gifte sig med Maren Mathiesen. Dette skete i alt Fald; men der skulde gaa adskillige Aar inden. Fru Gedske anklagede nemlig nu ogsaa sin Mand for Utroskab og fremdrog Sagen med Petrus Marinus. Baade Lakjær, P. S. Garboe, Henrik Garboe og Heering m. fl. blev afhørt. Garboe erklærede, at Beskyldningen var løgnagtig. Han forsøgte at faa Breum til at skrive en Attest, der skulde godtgøre, at han ikke var Petrus Marinus' Fader. Garboe sendte Breum en Koncept til Attesten og anmodede ham om at komme til Varde samme Aften. Der vilde han saa tage imod den. Breum og hans Hustru forstod, at Garboe her krævede noget af dem, som kunde komme dem dyrt til at staa. Ved Nattetid gik Degnefolkene i deres Vaande til deres Præst, Morten Thomsen i Lunde, og derefter til deres Omgangsven, Jens Dam-

¹ Om Striden mellem Garboe og hans Hustru har Chr. Villads Christensen skrevet i „Saml. til Jydske Historie og Topografi“ III Rk. I Bd. Side 409 „En Jydes Oplevelser“. Adskilligt i denne Sag var dunkelt for ham, fordi han ikke havde set de originale Domme (se Fodnote 2. Side 419). De vigtige Provsteretsdomme fra det sydlige Jylland m. m. findes imidlertid i Viborg Landsarkiv.

gaard, Frøstrupgaard, for at bede om Raad. Begge raadede indtrængende Breum fra at afgive en usandfærdig Erklæring. Madam Breum sagde til sidst til Jens Damgaard, at hun vilde følge med sin Mand til Varde, da hendes Broder nok ellers alligevel vilde faa ham narret til at skrive den.

Garboe fik ikke nogen Attest fra Breum, saa han maatte bruge et andet Middel. Han antydede nu i Retten, at Faderen til Petrus Marinus var en højtstillet Person i Bergen, nemlig selve Biskoppen, E. Pontoppidan.

Havde der ikke været Røre om Sagen før, saa blev der det da nu. Næsten hele Danmark—Norge var optaget af Spørgsmaalet: Hvem var Fader til Petrus Marinus?

Biskoppen skulde imidlertid renses for den grimme Beskyldning. I det sydlige Jylland blev nedsat en Række Provsteretter for at faa Gaaden løst.

Morten Thomsen i Lunde var Provst i Vester Herred og fik derfor ogsaa med Sagen at gøre. Det har han næppe været glad for, da man af Breums natlige Besøg i Lunde Præstegaard faar det Indtryk, at han har kendt Sagens Sammenhæng. Breum havde vist ikke over for sine Venner været saa umeddelsom, som han burde have været.

1753 stævnedes Breum og hans Hustru for Provsteretten i Lunde. Samtidig indfandt P. S. Garboe sig i Outrup Degnebolig, og han blev dér, mens Forhørene stod paa. Flere Gange mødte Garboe selv i Retten og stillede Spørgsmaal til Vidnerne.

Breum og hans Hustru vidnede, at Barnet Petrus Marinus var kommen til dem Onsdag den 5. November 1749. 4 a 5 Uger før havde der været en Person hos dem og indtinget Barnet. De havde ikke kendt ham,

men da han havde tilbudt dem 16 Rdl. aarlig og Betaling forud for 3 Aar, havde dette Tilbud fristet dem, da de var fattige. De havde ikke været i Tvivl om, at Manden var ærlig, for deres Søn Henrik Garboe fra Bergen havde sagt, at det var Konrektor Lakjær. Fra Outrup var han rejst øster paa, og de havde ikke set ham siden.

Aktor, Byfoged Schmidt fra Ringkøbing, spurgte, om der ikke efter den Tid var blevet skrevet til dem om Barnet, og om der ikke engang var blevet afkrævet dem en Attest om det. Paa dette Spørgsmaal svarede Breum og hans Hustru nej, og de aflade Ed paa, at de havde vidnet Sandhed.

At de har vidst andet og mere, end de vilde rykke ud med, er utvivlsomt. Maaske vilde de ikke have været saa standhaftige, hvis ikke Garboe i disse Dage havde været hos dem baade i Hjemmet og i Retten. Byfoged Schmidt havde da ogsaa Garboe mistænkt for at have formet et skriftligt Indlæg, Breum havde afgivet.

Breums Vidnesbyrd blev i første Omgang taget for gode Varer, skønt Provst Thomsen ligesaavel som Breum nok har anet eller vidst, at Garboe var Fader til Petrus Marinus. Først Aaret efter rejste han Tvivl om Sandfærdigheden af Breums Vidneafgivelse. Man har derfor med Breums senere Forsvarer, Thistrup, Grund til at antage, at Provsten af en eller anden Aarsag er blevet vred paa Degnen og nu ikke har villet dække ham længere.

I Marts 1754 nægter Provsten at tage Breum og hans Hustru til Alters og begrundet denne sin Udøvelse af Kirkens Disciplin med, at de ved Provsteretten Aaret før havde „vundet Løgn“. Degnen og

hans Hustru bliver anklagede for Mened, og en Provsteret skal dømme i Sagen. Imens bliver Breum suspenderet fra sit Embede, men med Ret til at nyde dets Indtægter. Degnetjenesten skulde foreløbig besørges af Bonden Chr. Christensen i Lundager, og man sagde, at han havde Provstens Løfte paa at blive Breums Efterfølger. En Mads Pedersen overtog Skolemestergerningen. Ligesom Chr. Christensen længtes han efter en for Breum ugunstig Udgang af Sagen. Chr. Christensen og hans Hustru vandrede saaledes en Dag den lange Vej fra Lundager til Ho, hvor Provsteretten var sat, for at vidne mod Breum, skønt de slet ikke var indkaldt som Vidner. — Søndagen den 5/10-54 havde Chr. Christensen fungeret ved Barne-daab i Outrup Kirke. Da han derefter vilde gaa hen i Degnestolen for at tage mod Offeret fra Fadderne, saa han, at Breum imens havde indtaget Pladsen øverst, og da Fadderne kom, strakte Breum Haanden frem foran Chr. Christensen og tog mod Pengene. Biskoppen ønskede at afgøre denne Sag saadan, at Chr. Christensen skulde have, hvad der faldt i Degnestolen, men Breum henviste til et kgl. Reskript, hvorefter han skulde beholde sine Indtægter i Suspensionstiden. Befolkningen i Outrup stod paa Breums Side, og de fleste betalte til ham, naar han „strakte Haanden ud“.

Da Sagen trak i Langdrag, blev Chr. Christensen ked af Stillingen og sendte Biskoppen en Forespørgsel om, hvordan han skulde faa noget for sin Ulejlighed. Nu var hans Støvler og Klæder blevet slidte, og han havde næsten ingen Indtægter haft.

Breums Forsvarer var den kendte Procurator Thistrup fra Skovdallund i Jelling Sogn. Byfoged Schmidt var Anklager og fremlagde et Uddrag af en Provste-

retsprotokol fra Bergen med et Vidne af Henrik Garboe, der havde vidnet, at hans Stiffader, Degnen Breum i Outrup, havde sagt, at Petrus Marinus' Forældre var Peter Severin Garboe og Jomfru Mathiesen. Jens Damgaard fra Frøstrup fortalte, at han i Breums Hus havde set et Brev fra Garboe med Paamindelse om, at de skulde sørge godt for „den gamle Mand“. Da Damgaard havde spurgt, hvem den gamle Mand var, havde Breum svaret, at saadan var det aftalt, at de i Korrespondance skulde benævne Petrus Marinus. Damgaard fortalte endvidere Retten om Breums naturlige Besøg, da Garboe ventede i Varde efter en Attest fra Breum.

Man skulde synes, at de anførte Vidneudsagn maatte være fældende for Breum; men Thistrup forstod at vende og dreje dem, saa de i væsentlig Grad afsvækkedes.

Med Hensyn til Henrik Garboes Vidnesbyrd udtalte Breum, at han nok havde hørt, at P. S. Garboe og Jomfru Mathiesen var Petrus' Forældre; men der var ogsaa i Folkesnak nævnt andre, og da han i en Retssag ikke kunde vidne efter Sladder, maatte det være hans Pligt at sige i Retten, at han ikke vidste, hvem der var Barnets Forældre. Desuden havde han ikke udtalt sig til Stifsønnen som af denne gengivet.

Jens Damgaards Vidnesbyrd om Attesten, der skulde afleveres i Varde, kunde man ikke tilægge nogen Betydning, hævdede Thistrup. Jens Damgaard erkendte jo selv, at han ikke havde læst, hvad der stod paa det Stykke Papir, Breum havde haft med. Men naar Damgaard ikke engang vidste, hvad Attesten indeholdt, betød hans Vidne intet i denne Sag. Ligesaa var Damgaards Beretning om „den gamle Mand“ et

typisk Eksempel paa Sladder, da ingen forstandige Folk vel for Alvor vilde benævne et lille Barn saaledes. — Naar man vil bevise, at Breum i Modstrid med sit Vidnesbyrd havde talt med Lakjær efter hans Bortrejse fra Outrup, maatte han gøre opmærksom paa, at det kun var oplyst, at Breum i Sr. Stephansens Hus i Varde havde spurgt efter Lakjær; men at spørge efter en Mand var dog ikke det samme som at kende ham eller have talt med ham! Thistrup fandt i det hele taget, at Sagen mod Degnen hvilede paa løs Snak og Sladder og kunde synes rejst af Provst Thomsen som en Hævnaakt mod den fattige og skikkelige Degn, som han aabenbart ikke kunde lide.

^{17/5} 1756 dømte dog Provsteretten Breum fra Degneembedet. Ifølge Almueskoleloven af 1739 kunde en Mand, der afgav usandfærdige og utilstrækkelige Forklaringer, ikke være Degn og Skoleholder.

Breum vilde imidlertid ikke modtage denne Dom, men appellerede den til Landemodet.

Efterhaanden lysnede det for ham. Først døde Damgaard, Frøstrupgaard, og kort derefter, ^{28/9} 1756, Provst Morten Thomsen i Lunde. — Beboerne i Outrup indsendte en Adresse til Landemodet til Fordel for Breum. Fra alle Sider ønskede man Afslutning. Efter Provstens Død kunde man lettere lade Naade gaa for Ret.

Landemodets Dom er af ^{20/6} 1759. Den udtaler, at det jo ikke kan nægtes, at Degnen og hans Hustru har vist sig noget skødesløse og ikke give saa udførlig Forklaring og Oplysning, som de vel burde. Provsteretten havde dog ikke dømt dem for Mened, men dømt dem fra Degneembedet efter Forordningen af ^{28/1} 1739, hvilket i denne Sag ikke passede sig, da det af

kgl. allenaadigst Befaling fremgik at, det var for Mened, de var anklagede; men om Mened var de ikke blevet lovlig overbevist. Landemodets Dom lyder derfor paa, „at Sætteprovstens Dom bør tilsidesættes, Suspensionen imod Degnen ophæves, og Degnen og Hustru fra al videre Tiltale frifindes; men da Degnen ved sit Forhold har foranlediget Aktionen, bør han ingen Erstatning have for den udstandne Proces og den ved Suspensionen hafte Ulejlighed“.

Breum gik dermed atter ind i sit Embede, tilsyneladende ubøjet af de 6 Aars Spænding og Utryghed. Han optog straks sin afbrudte Virksomhed for en Forhøjelse af sine Indkomster. Ret mange Aar gik der dog ikke, inden han mærkede, at Kræfterne svigtede. 1765 søgte han om Tilladelse til at holder Successor. Pastor Brorson i Lunde anbefalede og skildrede Breum som saa svag, at han allerede havde den ene Fod i Graven. Breum ønskede Studiosus Wester som Medhjælper og Efterfølger. Dette kunde Brorson i høj Grad anbefale. Ungdommen vilde være vel tjent med at faa Wester til Lærer. Hans Flid, føjelige Sind, Dyd og Duelighed var almindelig bekendt. Brorson kendte ham, idet han i Ribe Skole havde været hans Lærer.

Wester blev gift med Breums Stifdatter, Henricha Cathrine, og var Degn til 1798. — I Aaret 1772 fik Westers Besøg af den 23-aarige Petrus Marinus Schmidt,¹ der først med sine Forældre og siden paa egen Haand havde fartet viden om. Han kom nu spadserende

¹ I „En Jydes Oplevelse“ findes hans Levnedsskildring. „I sin Ungdom var han rejsende Haandværkssvend, afvekslende med Herskabstjener og lignende, i sin Manddom Parykmager i Ringkøbing, og i sin Alderdom Kludesamler i det vestlige Jylland“. — Han døde i Outrup 12. April 1830.

fra Viborg og vilde besøge sine Plejeforældre. Westers kunde glæde Petrus med, at de begge var i Live endnu, og de fulgte med ham hen til Breums, som imidlertid ikke kunde kende Petrus, som de ikke havde set, siden han som 7-aarig Purk af Forældrene var taget bort fra Hjemmet i Outrup:

Da den gamle Breum fik at vide, hvem Gæsten var, græd han af Bevægelse og omfavnede ham. Petrus selv var ogsaa bevæget. Maaske følte han i dette Øjeblik, at nu stod han hos de eneste, som nogensinde havde holdt af ham.

Pastor Brorson havde ment, at Breum 1765 stod med den ene Fod i Graven. Af det foregaaende fremgaar det, at han dog endnu 1772 var i Live. Først 1775, i Juni, døde han.

Breum var utvivlsomt en begavet Mand; herom vidner hans mange Skrivelser, som er særdeles velformede. Han har vist ogsaa haft vindende Egenskaber. Han var saaledes Omgangsven med Herremændene i Egnen, baade Bundesens paa Søvig, Rygaards paa Hesselmed, Sterms paa Viumgaard og — Damgaards paa Frøstrup. Skønt Breum nok vidste, hvad han vilde, og nøje kendte, hvad Loven krævede, kom han dog selv i Konflikt med denne.

Hans stærke Sans for det materielle lokkede ham ud i Forhold, som ikke var helt sande. Ganske vist kunde hverken Provsteretten eller Landemodet dømme ham for Méned; men inderst inde maa han have vidst, at han ikke tjente det gode, naar han tjente Garboe, og man fristes til antage, at der har været klingende Mønt med i Spillet, siden Breum vovede sin Stilling for at redde Garboes. Alligevel er Breums Personlighed ikke uden Sympati. Han har i alt Fald haft

sit Sogns Velvilje. Man kan derfor gaa ud fra, at han har haft gode Egenskaber, selv om der unægtelig ogsaa har været betydelig Brist i hans Karakter. — Hans Hustru døde 1790.

IV.

Christian Benedict Wester, født i Jernved 1740, stod utvivlsomt over sin Svigerfader baade med Hensyn til Dygtighed og til menneskelige Egenskaber. Herom vidner Brorsons før gengivne Udtalelse om ham. Provsten og Biskoppen viste ham megen Tillid og lod ham ret ofte prædike under Vacance i Provstiets Sogne.

I Slutningen af hans Embedstid opstod en Skolestrid i Sognet. Fundatsen forpligtede Degnen til at lønne en Omgangsskoleholder i Vittarp, Søvighuse, Heltoft, Bahl og Vester Debel. I Førstningen har Breum vist ogsaa holdt sig Fundatsen efterrettelig; men i Tidens Løb havde han unddraget sig denne Forpligtelse. Det er antagelig sket i det lange Interregnum, mens Breum var suspenderet. Befolkningen de nævnte Steder havde saa selv taget sig af det, og i Tidens Løb var den ene Omgangsskoleholder blevet til tre. Bahl og Øster og Vester Debel og Hungeberg havde een, Vittarp een, Søvighuse og Heltoft een. Disse Omgangsskoleholdere var kun nylig konfirmerede, godt begavede Drengene, men Kosten og lidt Løn skulde de jo have.

Striden opstod i Søvighuse, som bestod af 6 Afbyggersteder fra Søvigggaard, og som sammen med Heltoftgaard og dens Afbygger udgjorde et lille Skoledistrikt; men ca. 1790 var der i dette Distrikt meget faa Børn, og de Folk, som ingen Børn havde, vægrede sig ved at deltage i Underholdningen af Omgangs-

læreren; men derved blev Byrden for trykkende for de andre, der bl. a. maatte skiftes til at have Læreren paa Kost.

Ejeren af Søvig, Myhlenphort, samt Præsten i Lunde, Wassard, gjorde nu et Forsøg paa at faa Forholdene i en bedre og fast Orden. Wassard foreslog, at Vittarp, Søvighuse og Heltoft skulde samles til ét Skoledistrikt, og at der blev bygget en Skole mellem Søvighuse og Heltoft. Kun een Mand i de interesserede Byer nægtede at gaa med til denne Ordning. Det var Knud Dynesen¹ i Vittarp. Han hævdede, at da hans Børn gik til Undervisning, maatte han betale mere herfor, end Fundatsen krævede, idet Degnen jo egentlig skulde lønne Læreren. Nu, da han ingen Børn havde, vilde han derfor ikke paalægge sin Ejendom denne Byrde. Knud Dynesen fik en gammel Aftægtsmand til at indtage samme Standpunkt. — Disse to Mænd var i Stand til at vælte det hele, for i Fundatsen stod, at „det eengang vedtagne skulde være en bestandig Regel uden at være Forandring undergivet“.

Dertil kom, at det øvrige Sogn satte sig imod den nye Skole. Alle Beboere i Sognet var ifølge Fundatsen pligtige til at deltage i Udgifterne ved Reparation o. lign. ved Hovedskolen i Outrup. Men denne Pligt skulde bortfalde for Beboerne i det nye Skoledistrikt. Den Betingelse havde de stillet. De øvrige Beboere i Sognet mente, at en saadan ny Skole vilde faa farlige Følger; der vilde komme Krav om Skoler i alle Smaabyer, og saa vilde der blive for faa til at bære Udgifterne ved Skolen i Outrup. — Det viste sig, at de fik Ret. Øster og Vester Debel samt Bahl

¹ Tipoldefader til den nuværende Ejer af Heltoftgaard.

stillede Krav i den Retning, Nørtarp i Lunde ligesaa. — Wassard maatte til sin Sorg foreløbig lægge Sagen hen.

Westers Efterfølger var cand. phil. Bernhard Ulrich Middelboe Warnche. Han var født i Bergen som Søn af Organist Jan Joachim Warnche. — Warnche var Degn i Lunde-Outrup i 52 Aar og var dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Han døde 1852, 80 Aar gl. Hans Hustru A. D. Bay døde allerede 1826.

Mange nulevende Beboere i Outrup vil kunne huske Jan Hansen i Skyhede, der var en Dattersøn af Warnche.

Hans Efterfølger, Niels Chr. Pedersen, var født i Grene $\frac{7}{6}$ 1816 og døde i Outrup $\frac{2}{9}$ 1874. Han var ikke Degn i Lunde—Outrup, men Kirkesanger og Skolelærer i Outrup og var Outrup Sogns første seminarieuddannede Lærer. Hans Hustru hed Bodil Christensen. Pedersens Elever mindes ham med Taknemlighed for hans Flid og Dygtighed.

Jens Thomas Andresen, født $\frac{1}{8}$ 1844 i Rugbjerg, Øster Løgum Sogn, gift med Ane Bothilde Jakobsen fra Gram, havde Embedet fra 1874 til $\frac{1}{12}$ 1905, da han søgte Afsked og tog Bolig i Lundtang i Nærheden af Sønnen Valdemar.

Hans Efterfølger, J. P. Rasmussen, er født i Rotbøl, Horne Sogn, $\frac{26}{7}$ 1865. Hans Hustru hedder Kirstine Jespersen.

1915 blev der bygget en ny anselig Skole. Den blev flyttet fra den gamle Plads øst for Kirkegaarden og ligger smukt nord for Byen ved den vestlige Side af Landevejen fra Outrup til Nørre Nebel.

De utrykte Kilder til denne Skildring findes i Ribe Bispearkivs Herredspakker i Landsarkivet i Viborg, i Landemodeprotokollen sammesteds og i Pakken med Akterne vedrørende Breumsagen.